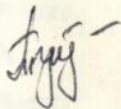

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Тупікіна Ірина Михайлівна

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ
В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ
РОЗПОДІЛЬНИХ ВІДНОСИН
(ПОЛІТЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ)**

08.01.01. - Політична економія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

*дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук*

Харків - 1995

Дисертацією є рукопис. Робота виконана в Харківській державній академії залізничного транспорту.

Науковий керівник:

- кандидат економічних наук,
доцент Духов В.Є.

Офіційні опоненти:

- доктор економічних наук,
професор Шевченко Людмила Степанівна
/Харківська державна юридична академія/
- кандидат економічних наук,
доцент Тютюнікова Світлана Володимирівна
/Харківській державний університет/

Провідна організація - Донецький державний університет

Захист відбудеться " 4 " травня 1995р.

о 15¹⁵ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 02.02.11 в Харківському державному університеті за адресою: 310077, Харків, майдан Свободи, 4, ауд. У-67.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці університету.

Автореферат розісланий " 3 " квітня 1995р.

Вчений секретар
вченої спеціалізованої ради

Влод — Соболев В.М.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00777032 (Q)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ. Зворот до ринкових відносин відображає можливість найбільш активної та вільної соціально-господарської дії. Але разом з тим, як свідчить власний досвід та досвід розвинутих країн, цей процес може супроводжуватись значними економічними та соціальними втратами, оскільки розширюється коло сфер та процесів, схильних до невизначеності та ризику. Складність виходу з подібного становища обумовлена перевищуванням темпів зростання ризику порівняно до темпів адаптації (психологічної та матеріальної) до найбільш динамічних дій.

У зв'язку з цим, особливо важливе значення набуває проблема забезпечення соціальних гарантій для різних категорій населення. Вирішення її дозволить значно зменшити та запобігти соціальних втрат як негативних наслідків економічних перетворень та сформувати соціальну базу щодо розвитку ринкової системи.

Тому вирішення проблеми формування дійового механізму соціального захисту у економічній системі, що трансформується, актуально з точки зору практичної необхідності його швидкої реалізації.

Особливе значення в цьому зв'язку набуває історичний досвід оптимізації соціального захисту у розвинених країнах, насамперед економічного механізму його реалізації.

Але неадаптований переклад закордонного досвіду соціального управління у складні та суперечливі соціально-економічні умови України не може привести до необхідних результатів. Це забезпечує теоретичну актуальність формування концептуальних основ гарантованого соціального захисту як бази

та умови досягнення значних результатів соціальних перетворень.

СТУПІНЬ ДОСЛІДЖЕННОСТІ ПРОБЛЕМИ. Ефективна система соціального управління повинна використовувати розподільний механізм, який забезпечує як еквівалентність ринкового обміну, так і задоволення "позаринкових" соціальних потреб особистості.

Еволюцію сучасної економічної думки в галузі теоретичних основ взаємозв'язку розподілу та соціального забезпечення представлено науковою спадщиною Й.Альбера, С.Л.Брю, М.Вебера, Дж.К.Гелбрейта, Р.Гільфердінга, Р.А.Даля, Дж.М.Кейнса, С.Класса, С.О.Літторіна, А.Маршалла, А.С.Пігу, П.А.Самуельсона, М.Фрідмена, Ф.А.Хайека, П.Хейне та інших.

В радянській економічній літературі проблема власне розподілу досягла високого ступеня розробленості у працях С.М.Агабаб'яна, Л.А.Білоусова, Ю.В.Бороздіна, А.В.Віхляєва, М.В.Колбіна, Я.А.Кронрода, В.А.Медведева, В.М.Меліховського, Г.А.Оганяна, П.С.Осіпенка, Н.С.Пастухова, Б.В.Ракитського, А.Н.Рєпкіна, А.А.Рімашевського, Н.М.Рімашевської, М.Н.Руткевича, В.Т.Рязанова, В.А.Сібірцева, А.Н.Шохіна та інших.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій по різних аспектах функціонування розподільного механізму, в працях перелічених авторів не одержали достатньої розробленості питання характеристики розподільної системи як обмінно-забезпечувального механізму, який реалізує об'єктивно обумовлені потреби виробників та споживачів.

Соціальний аспект розподілу при цьому також висвітлювався переважно на рівні стандартизованих перерозподільних схем необхідного та додаткового продукту.

Найбільше втілення проблема оптимізації соціального забезпечення отримала в працях Т.А.Агапової, В.Г.Бритвіна, Н.М.Вітренка, А.М.Волкова, Г.Н.Горланова, К.Г.Горохової, В.В.Глушенка, К.К.Гриценка, В.В.Козловського, А.А.Кощеєва, В.Ф.Майера, С.В.Осипова, Б.В.Ракитського, Н.М.Римашевської, А.А.Римашевського, В.М.Рутгайзера та інших.

Таким чином, розробленість у вітчизняній літературі проблеми соціального захисту населення у цілому та основних її аспектів – категоріального статусу соціальної гарантії, організаційно-фінансових джерел та механізму її реалізації, визначення суб'єктів та об'єктів соціального захисту та принципів його формування – не може бути визнана в достатній мірі адекватною невідкладному завданню виходу України з глобальної кризи та створенню соціально орієнтованих ринкових відносин.

Актуальність проблеми формування та реалізації ефективної системи соціального захисту всіх категорій споживачів, її теоретична та практична значущість, недостатній рівень розробленості стосовно сучасного стану економічної системи України, високий ступінь дискусійності, необхідність осмислення та використання вітчизняної та закордонної теоретичної спадщини та практичного досвіду в цій галузі обумовили вибір теми, мету та завдання дисертаційної роботи.

МЕТОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ є обґрунтування необхідності, сутності, функціональної ролі комплексу соціальних гарантій та розробка механізму його реалізації в системі соціально орієнтованого державного устрою ринкового типу, який формується в Україні.

Виходячи з цієї мети, в дисертаційній роботі поставлені та вирішені такі **ЗАВДАННЯ**:

- визначені місце, роль та функціональні можливості розподільного механізму у відтворивальному процесі як економічної основи соціального забезпечення;

- з'ясована та обгрунтована категоріальна сутність соціального захисту, соціальної гарантії, проаналізовані їх особливості та відмінні від привілея у сучасних соціально-економічних умовах України;

- здійснений системний аналіз базових моделей соціального розвитку ведучих ринкових країн з використанням методів математичного моделювання;

- визначені шляхи, методи та механізм реалізації нової моделі соціального управління в Україні.

ПРЕДМЕТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ є система економічних, соціальних та соціально-економічних зв'язків та відносин, що виникають при реалізації системи соціальних гарантій в конкретних соціально-економічних умовах різних державних улаштувань.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ. Методологічною та теоретичною основою дослідження є діалектико-матеріалістичне твердження про причинно-наслідкові зв'язки та відносини, що характеризують закономірності розвитку розподільних відносин взагалі та соціального забезпечення зокрема. При вирішенні поставлених завдань автором широко використано вітчизняну та зарубіжну наукову спадщину, документи й матеріали Верховної Ради, Кабінету Міністрів України. В процесі роботи над дисертацією вивчено та проаналізовано в теоретичному та практичному плані праці українських авторів, вчених СНД та західних країн по проблемах шляхів та методів раціоналізації соціального управління.

В ході досліджень автором використані методи сходження від абстрактного до конкретного, співвідношення історичного

та логічного, узагальнення економіко-статистичних даних, що характеризують основні тенденції розвитку системи гарантованого соціального захисту.

Інформаційну базу дослідження складають реальні процеси та взаємозв'язки, що характеризують динаміку соціального забезпечення в умовах формування ринкових структур різних типів у розвинутих країнах і в процесі становлення соціально орієнтованого державного улаштування в Україні, а також результати зарубіжних та вітчизняних соціальних досліджень у сукупності з фактичними матеріалами, які опубліковані в періодичній пресі і надані Харківським облстатуправлінням.

НАУКОВА НОВИЗНА дисертаційної роботи полягає в системному аналізі базових моделей соціального розвитку, порівняльній характеристиці економічних основ їхнього формування, розробленні концептуальних підходів щодо створення системи гарантованого соціального захисту населення, адаптованої до сучасного соціально-економічного становища в Україні.

Зокрема:

- розроблена багаторівнева система соціального захисту населення на підставі аналізу п'яти рівнів формування розподільних пропорцій та обґрунтування форм розподілу як потенційних носіїв соціальних гарантій;

- визначені сучасний категоріальний статус соціальної гарантії як головного елемента системи соціального захисту та її відмінності від привілея, за критеріями ретроспективного аналізу причин їхнього виникнення, умов та особливостей реалізації, головних тенденцій розвитку у межах соціально-економічних систем різних типів;

- дана авторська трактовка сутності поняття соціальної справедливості як політекономічної категорії. Виявлені два

аспекта справедливості: пов'язані з еквівалентністю ринкового обміну та гарантованість соціальної забезпеченості;

- розроблена оптимальна модель соціального управління в умовах формування в Україні ринкових розподільних відносин. Узагальнені основні базові концепції соціального управління та визначені можливості використання їхніх елементів з урахуванням головних тенденцій соціально-економічного розвитку України;

- запропонований механізм реалізації системи соціального захисту населення. Сформульовані основні методологічні принципи визначення типу залежності темпів економічного росту від рівня соціального розвитку суспільства.

ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ дисертації полягає в розробці науково-практичних основ забезпечення гарантованого соціального захисту різних категорій населення в умовах переходу до соціально орієнтованої економіки ринкового типу.

Пропозиції та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці системи заходів по стабілізації економіки на макро- і мікрорівні; формуванні програм соціального захисту населення; оптимізації соціального управління.

Положення, які розвиваються у роботі, сприяють найбільш поглибленому розумінню сутності соціальної гарантії, її ролі у реалізації головної мети нинішнього етапу соціально-економічного розвитку, місця в новій системі суспільного виробництва, що формується.

Теоретичні положення дисертації можуть бути використані в учбовому процесі для поглиблення змісту та логіки викладання економічної теорії: політичної економії, мікро- й макроекономіки, при розробці спецкурсів (зокрема, ринок пра-

ці та соціальний захист населення).

АПРОБАЦІЯ РОБОТИ. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у наукових публікаціях автора загальним обсягом 3,1 друкованих аркушів.

СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ РОБОТИ. Дисертація складається з вступу, двох глав (розділів), що включають чотири параграфи, висновків, списку використаної літератури, 17 таблиць, 3 рисунків та додатків.

Текстову частину дисертаційного дослідження викладено на 143 машинописних сторінках.

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ВСТУП

ГЛАВА 1. СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ СТРУКТУР

1.1. Теоретичні засади формування розподільного механізму ринкового типу.

1.2. Принцип соціальної справедливості як основа системи гарантованого соціального захисту в умовах ринку.

ГЛАВА 2. МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Економічний механізм соціального захисту населення у розвинутій ринковій системі.

2.2. Економічні та соціальні основи формування та реалізації системи соціальних гарантій в Україні.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК АВТОРА полягає в:

1. Розробці багаторівневої системи соціального захисту населення;
2. Визначенні сучасного категоріального статусу соціальної гарантії, привілея, соціального захисту взагалі;
3. Формулюванні сутності поняття соціальної справедливості, заснованої на виявленні двох аспектів її реалізації: в сфері ринкового обміну та в галузі соціального забезпечення;
4. Розробці оптимальної моделі соціального управління в умовах формування в Україні ринкових розподільних відносин;
5. Запропонуванні механізму реалізації системи соціального захисту населення.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У ВСТУПІ обгрунтовано актуальність, предмет, мету, завдання та методи дослідження, наукову новизну, практичну значущість теоретичних аспектів дисертаційної роботи.

В ПЕРШІЙ ГЛАВІ визначається місце, роль та функціональні можливості розподільного механізму у відтворювальному процесі в умовах економічних систем різних типів.

Пріоритет соціальної складової частини щодо мети суспільного розвитку передбачає новий етап у функціонуванні розподільних відносин як сфери економіки. Це обумовлено, по-перше, необхідністю самостійного характеру функціонування розподільної системи як обмінної форми зв'язку виробництва та споживання; по-друге, актуальністю удосконалення розподілення як визначального фактора реалізації економічних інтересів усіх учасників суспільного виробництва й головної складової

частини будь-якого механізму мотивації праці; по-третє, змінює пріоритетів суспільного розвитку та необхідність у зв'язку з цим вирішення соціальних проблем всіх категорій населення. Це можливо за умов розробки та реалізації ефективної системи соціальних гарантій, адаптованої до сучасного соціально-економічного становища в Україні.

Аналіз загального та особистого в сутності розподілення як політекономічної категорії дозволив автору обґрунтувати його цільову функцію у відтворивальній системі ринкового типу, якою є забезпечення соціально-економічної погодженості виробництва та споживання.

Аналіз розподільного механізму з метою визначення шляхів його удосконалення є актуальним як економічна та організаційна підстава системи соціального забезпечення. В роботі розглянутий комплекс характеристик добробуту, що формується як наслідок реалізації основних форм розподільних відносин: за результатами праці, за власністю, за соціальними трансферами.

Автором обґрунтовано, що форми розподілу виступають як потенційні носії елементів гарантованого соціального захисту. Їх сутність та механізм реалізації подані на підставі аналізу п'яти рівнів формування розподільних пропорцій як наслідок дії розподільних інструментів:

1) розподіл національного доходу на фонди споживання та нагромадження, на якому закладаються основи визначення мінімальної заробітної плати, рівень якої змінюється як функція динаміки народного добробуту, а також межі реалізації трудового принципу розподілу, в основі якого є встановлення дистанцій в оплаті праці різної результативності. Внаслідок встановлення вказаних пропорцій реалізується головна соці-

альна гарантія в економічній системі ринкового типу: пропорційна залежність розміру доходу від ефективності діяльності всіх суб'єктів економічних відносин. Це припускає гарантоване надання економічно обгрунтованого мінімуму забезпечення щодо кожного громадянина;

2) формування фонду розширеного споживання та співвідношення між оплатою праці та різними видами соціальних трансфертів. Це визначає ступінь та форми забезпечення соціально вразливих членів суспільства, а також гарантовані норми задоволення соціально пріоритетних потреб кожної особистості. У зв'язку з цим актуальною є проблема визначення рівня та структури трансферних виплат як умов їх гарантованого надання різним категоріям населення;

3) розподілення фонду оплати праці між учасниками суспільного виробництва як основи об'єктивно обумовленої, адекватної результатам трудових витрат диференціації в оплаті праці. На цьому етапі визначаються рівні споживання у відповідності зростаючим потребам населення; реалізація яких виступає гарантією соціального захисту кожного громадянина, тим більш - кожного працівника;

4) розподілення соціальних трансфертів за напрямками їх використання щодо окремих соціальних категорій населення;

5) формування диференціації доходів населення щодо окремих родин та їх груп як відображення реальної економічної стратифікації та умов розподілення благ з централізованих джерел. На цьому рівні остаточно визначається відповідність міри праці та споживання.

Мова, таким чином, йде про необхідність оптимальної взаємодії економічної (що диференцє) та соціальної (що частково зрівнює) функцій розподілу. Ця проблема невідривна

від подальшого удосконалення механізму розподілу матеріальних та духовних благ.

У зв'язку з цим в дисертації розглянуто відміну функцій держави як гаранта соціального захисту в умовах тоталітарної та ринкової систем. Доведено залежність якості відтворення трудового потенціалу від моделі розподілення, що реалізується. В роботі сформульовано нове поняття соціальної справедливості як головного принципу формування та критерію оптимальності системи соціальних гарантій.

Розглянуто два аспекти справедливості, що реалізуються: в процесі ринкового обміну (як відповідність винагородження результатам суспільно корисної діяльності індивіда) та в системі соціальних відносин (як втілення права кожного на мінімум соціальної забезпеченості).

На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про сутність поняття соціальної справедливості як політ-економічної категорії: воно характеризує об'єктивно обумовлену рівнем матеріальної та духовної зрілості суспільства міру рівності та нерівності в життєвому стані різних соціальних категорій населення. Вона виступає як форма (умова та засіб) реалізації та розвитку потенціала кожної особистості в конкретних соціально-економічних умовах. Цим визначається пізнавальна цінність категорії "соціальна справедливість". Вона необхідна не для констатації чи виправдання економічного прогресу, а для визначення ступеню його гуманістичної спрямованості, тобто можливості використання його наслідків в інтересах особистості. Це припускає необхідність соціальної відповідальності індивіда за реалізацію своїх суспільно значущих здібностей. Тобто соціальна справедливість та соціальна відповідальність характеризують здібність

суспільного прогресу до гармонійного розвитку особистих (суспільно значущих) та індивідуальних (особисто значущих) якостей. Таким чином, відношення справедливості та відповідальності - це рухома норма-регулятив соціально-економічних взаємодій, зміна якої є функція соціально-культурного відновлення суспільства.

Відповідно до мети дослідження в дисертації визначені та обгрунтовані поняття соціального захисту, соціальної гарантії та соціальної допомоги, які одержують нове звучання в умовах прогресивної диференціації доходів.

В роботі доведено, що система соціального захисту повинна пошириватись на всі соціальні категорії населення з урахуванням об'єктивних переваг кожної з них. Таким чином, вона повинна формуватися як заснований на принципі соціальної справедливості комплекс законодавчих, економічних та соціально-психологічних гарантій, що надають економічно активному населенню рівні можливості до самореалізації та зросту добробуту на підставі особистої заповзятливості та економічної самостійності, а непрацездатним та соціально уразливим верствам - переваги у соціальному забезпеченні та оподаткуванні. Відповідно до цього, система соціального захисту в умовах становлення ринкових відносин виконує два головних завдання:

- пряме - підтримка соціально вразливих верств населення (до яких в сучасних умовах України належить його більшість);
- непряме - самореабілітація, повернення до економічно активного життя.

Соціальна гарантія як структурний елемент системи соціального захисту повинна реалізовуватись як сукупність благ, що надаються з централізованих та недержавних джерел на під-

ставі: адресно-соціальної спрямованості; різноманітності видів; відповідності щодо досягненого рівня добробуту з метом забезпечення економічно обгрунтованого мінімуму споживання повністю чи частково недеєздібним особам, задоволення соціально пріоритетних потреб кожної особистості не нище встановлених соціальних нормативів.

Тобто метом реалізації соціальних гарантій в умовах дішчого ринку повинно стати усунення тих нерівностей, джерело яких не в особистих відзнаках, а у притаманній суспільству організації.

Відповідно щодо зроблених висновків визначені відмінні між соціальними гарантіями та привілеями на підставі аналізу об'єктивних причин їх виникнення, особливостей взаємодії та умов реалізації у межах командно-адміністративної та ринкової економічних систем.

Перетворення системи привілеїв у додаток дішчої системи розподілу (в умовах тоталітарної економіки) обумовило необхідність розробки напрямків її трансформації відповідно об'єктивно обумовленій сутності привілея як наслідку статтево-вікового розподілу праці.

Відповідно цьому автором обгрунтована необхідність зберігання привілеїв:

1) матеріальних, що стимулюють найбільш продуктивний та якісний (результативний) труд, порівняльно щодо середньосупільного;

2) соціальних, що компенсують низький соціальний статус особистості. Останні повинні бути гарантовані державою, виступаючи таким чином соціальними гарантіями.

Цим визначається критерій віднесення благ та послуг до соціально гарантованих, яким є їх особиста об'єктивно обу-

мовлена мікронеобхідність, а не потреба станових (класових) структур.

У ДРУГІЙ ГЛАВІ надан системний аналіз основних моделей соціального управління в умовах нового характеру нагромадження. Його головною формою стає нематеріальне (інтелектуальне) як основне джерело піднесення рівня життя всіх категорій населення. Успішна реалізація піднесення добробуту можлива в умовах гарантованого забезпечення сприятливих соціальних умов. Гарантом їх дотримання виступає держава.

Проте різні механізми державного втручання у вирішення соціальних проблем обумовлюють необхідність аналізу трьох базових соціальних концепцій: "держави добробуту"; "суспільства достатку"; соціально орієнтованого суспільного устрою ринкового типу.

Автором використані засоби математичного моделювання для визначення типу залежності між головними економічними показниками та питомою вагою соціальних асигнувань у бюджетах розвинутих країн.

Проте в роботі доведена "нерентабельність" значного скорочення державних соціальних асигнувань, яка "несамортизована" компенсуючою системою умов та стимулів щодо децентралізованого соціального фінансування.

Разом з тим, обгрунтована неможливість цілковитої децентралізації соціального забезпечення на підставі аналізу економічних особливостей виробництва соціальних благ та послуг.

Таким чином, теоретичною основою сучасної моделі соціального управління повинен стати принцип "мобілізації", який припускає використання державних та децентралізованих фінансових джерел в оптимальному співвідношенні.

У зв'язку з цим необхідно визначити критерій для розташування соціальних благ та послуг, особливо в умовах обмеженості ресурсів. Автор розділяє погляд, що в цій якості повинні виступати переваги кожної соціальної групи та попиток, бо потреби є тільки соціальними конструкціями, що притаманні будь-якому суспільству.

Автором обгрунтовано, що це обумовлює такий розподіл благ, який ураховує як імператив нагромадження та економічного зростання з одного боку, так і надії кожного на гідність та справедливість з другого.

На підставі ретроспективного аналізу соціально-економічного розвитку України та визначення провідних тенденцій його сучасного етапу зроблено такі ГОЛОВНІ ВИСНОВКИ. По-перше, визначені три групи обставин, які обумовлюють необхідність ефективної системи соціального захисту в перехідних до ринку умовах:

- загострення міжособистих взаємовідносин, що обумовлено соціально-психологічним феноменом відчуження особистості одна від одної;

- мінливий характер нагромадження в умовах "інформаційної" економіки, головною формою якого стає нематеріальне, "інтелектуальне", ефективна реалізація якого можлива лише в сприятливих соціальних умовах;

- необхідність зберігання соціальної стабільності в умовах соціальної диференціації, що поглиблюється.

По-друге, прогресуюче падіння рівня життя більшості населення України, незважаючи на зріст державних соціальних асигнувань, свідчить про неадекватність перерозподільно-інституціональної моделі соціального розвитку (що продовжує реалізуватися в Україні) щодо економічних можливостей держа-

ви, яка сама потребує фінансових ін'єкцій.

Як підсумок реалізується соціальний ефект, протилежний урядовим програмам. Зроблені висновки засновані на особистих розрахунках автора, що узагальнюють статистичні дані по Україні та Харківській області.

Узагальнюючи результати аналізу автор обґрунтовує головні риси, які притаманні новій моделі соціального управління:

- перехідний характер перетворень, тобто зберігання та підтримання діючих систем життєзабезпечення населення й поступове їх поширення за рахунок нових форм, адекватних конкурентній економіці. У значному ступені це обумовлено інертністю психології більшості населення, у зв'язку з чим реформи, що втілюються, не повинні викликати недовіри;

- заходи соціальної політики повинні виступати органічною складовою частиною економічних перетворень. Зміни в соціальній сфері треба розглядати як їх своєрідні індикатори та обмежувачі. Це стає гарантом соціальної стабільності;

- необхідність децентралізації та індивідуалізації соціальної політики, виведення її з сфери політичного протистояння. Мова повинна йти про різні заходи підтримування насаперед мінімального життєвого стандарту;

- перенесення основних функцій життєзабезпечення населення та інструментів їх реалізації на рівень регіонів, залишаючи за державою функції контролера, законодавця та правозабезпечувача. Це обумовлено новим якісним станом соціальної сфери суспільства, що виявляється у придбанні соціальною політикою самостійних форм існування у вигляді діяльності центрального уряду, місцевих органів влади, окремих фірм, підприємств, організацій, родин та громадян. Всі вони ре-

алізуються досить автономно, утворюючи стихійну та суперечливу систему виживання.

В таких умовах перенесення центру ваги на рівень місцевих органів влади - закономірний процес, що забезпечує, по-перше, посилення адресності соціальних заходів, по-друге, збільшення різноманітності інструментів соціального управління залежно від вибраних пріоритетів та специфіки території.

У зв'язку з цим, в роботі обгрунтований висновок про необхідність розподілу системи соціального захисту на дві підсистеми, перша з яких повинна стосуватися до всього населення регіону, друга - включати лише структури та верстви, найбільш уразливі у несприятливих соціальних умовах. Остання повинна мати істотну специфіку в залежності від об'єкту соціального захисту.

Принципово важливо, за думкою автора, відзначити, що соціальний захист "ринкового типу" повинен базуватися на реальних можливостях виявлення своїх повноважень як власника засобів виробництва та власної робочої сили.

В роботі визначені головні недоліки діючої системи соціального захисту в Україні як підстава щодо пропозицій в галузі удосконалення соціального управління в умовах ринку:

- домінуюча державна форма соціального забезпечення;
- регулювання відносин соціального забезпечення, виходячи з пріоритетів, які встановлені органами державного управління (часто без урахування інтересів соціальних партнерів);
- невідповідність соціальних відрахувань фізичних та юридичних осіб щодо прав та гарантій, які вони отримують;
- використання собівартості як джерела соціального фі-

фінансування:

- відсутність комплексної системи правового забезпечення соціальних гарантій щодо кожної категорії населення.

З метою визначення шляхів збільшення ефективності системи соціального захисту автором проаналізовані та узагальнені статистичні дані по Україні та Харківській області, що характеризують ступінь участі державних та децентралізованих господарських структур у соціальному фінансуванні.

На підставі комплексного аналізу стану соціального забезпечення в Україні визначені головні напрямки його удосконалення відповідно особливостей сучасного етапу соціально-економічного розвитку:

- необхідність створення двох юридично незалежних економіко-організаційних підсистем єдиного комплексу соціальних гарантій: соціального страхування як головної форми гарантованого соціального захисту та соціальної допомоги, яка використовується у випадках, коли важко або неможливо застосувати засоби соціального страхування;

- соціальне забезпечення в Україні повинно формуватися як комплекс взаємодоповнюючих організаційно-правових форм: державного соціального страхування; державного соціального захисту, включно соціальної допомоги та турботи; додаткового добровільного соціального страхування (головним чином на комерційній підставі); суспільної благодіяльності.

- головним видом соціального забезпечення на перехідному етапі повинно залишитись державне соціальне страхування, фінансова база якого значно поширюється за рахунок необхідного зростання соціально спрямованих внесків у державний бюджет підрозділів недержавних секторів економіки;

- розподіл єдиної системи соціального страхування на

юридично та господарсько незалежні цільові страхові фонди (пенсійний, медичний, по підтримці безробітних, від нещасних випадків на виробництві і т.і.);

- зміна безпосереднього джерела соціальних внесків, яким повинен стати дохід господарських структур, а не собівартість вироблених благ;

- побудування страхових фондів переважно на рівні галузей. Це дозволить, по-перше, мобілізувати ресурси, необхідні для масштабних інвестицій; по-друге, полегшити та раціоналізувати співвідношення з страхувателями, тому що принципи пові моменти різних видів страхування можуть бути типізовані на галузевому рівні, де вони диференційовані в найбільшій мірі;

- головними принципами гарантованого соціального захисту повинні стати: страхування, забезпечення та допомоги. Автором доказано їх адекватність особливостям сучасного етапу соціально-економічного розвитку України;

- акцент на дотриманні інтересів середнього класу як могутнього економічного потенціалу і політичної сили в умовах соціальної конвергенції, соціального компромісу, продуктом якого повинен стати сучасний суспільний розвиток;

- в умовах кризи першим етапом реалізації системи гарантованого соціального захисту повинен стати безпосередній контроль держави над засобами соціальних (включно страхових) фондів. В комплексі з відповідним правозабезпеченням це дозволить максимально ефективно вирішувати оперативні питання, пов'язані зі зм'якшенням діяння факторів соціально-економічного ризику;

- оптимізація ступеню участі державних та децентралізованих структур у соціальному фінансуванні;

- створення серед діючих структур державного управління органу для вироблення методів соціального управління та координації дій по реалізації засобів соціальної політики як гарантів соціального захисту всіх громадян України.

Зроблені у дисертації висновки як результати аналізу об'єктивних соціально-економічних процесів підтверджуються даними соціологічних опитувань різних категорій населення України.

У ВИСНОВКАХ сформульовані основні методологічні та теоретичні положення по проблемі, яка досліджувалась. Суть їх зведена до констатації необхідності створення системи гарантованого соціального захисту всіх, а не лише маргінальних категорій населення при переході до економіки ринкового типу в умовах кризи економічної системи в цілому, запропонована нова концепція соціального розвитку та економічний механізм реалізації ефективної системи соціального захисту.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ відображені в публікаціях:

1. Тупкина И.М. Место и роль отношений распределения в системе общественного производства. Научно-методическая разработка. Харьков, ХИИТ, 1992. 1,00 п.л.
2. Тупкина И.М. Распределительные отношения в рыночной экономике. Рукопис депонований в ДТНБ України. N 1162-УК від 17.06.93. 1,32 д.л.
3. Тупкина И.М. Социальные затраты государства и экономический рост. Рукопис депонований в ДТНБ України. N302-УК-94 від 10.02.94. 0,75 д.л.

Tupikina I.M. Ensuring Social Guarantees into Conditions of Forming Market Distributions (a Political-Economic Aspect). Thesis for Ph.D. degree (Economical Sciences) application on speciality 08.01.01 - Political Economic, Kharkov State University, Kharkov, 1995.

We present three scientific papers that contain theoretical researehes of security of social guaranty in different social-economic conditions. A categoriable status of the social guaranty, the privilege and the social defence are established. The new social management model is developed. The mechanism of its realisation in Ukrain is proposed.

Тупикина И.М. Обеспечение социальных гарантий в условиях формирования рыночных распределительных отношений (политико-экономический аспект).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономика, Харьковский гос. ун-т, Харьков, 1995.

Защищается 3 научные работы, которые содержат теоретические исследования обеспечения социальных гарантий в условиях формирования рыночных распределительных отношений в Украине. Установлен категориальный статус социальной гарантии, привилегии и социальной защиты. Предложен механизм реализации новой модели социального управления. Разработаны методологические принципы определения типа зависимости темпов экономического роста от уровня социального развития общества.

Ключові слова:

розподільні відносини, соціальна гарантія, соціальний захист, привілей.

формат бумаги 60x84 I/16. Бумага писчая. Печать высокая
Усл.-печ.л.1,75. Уч.-изд.л.2,0.
Заказ № 55/95 Тираж 100

310050, Харьков-50, пл. Фейербаха, 7
Издательский комплекс ХарГАЗТ

1117530

AB 32.196

AB 32.196

1968

1968
1968
1968

1968
1968